

4.Çince Alıntı Kelimeler

Uzun tarihten buyana Sarı Uygurlar ile Çinliler arasındaki ilişkiler neticesinde Batı Sarı Uygurca'ya çok eski tarihte Çince kelimeler girmeye başlamıştır. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Çinliler ile olan siyasî, ekonomik, kültürel ilişkilerin gelişmesiyle Çince alıntı kelimeler çok sayıda girmeye başladı.

Çince alıntı kelimeler Eski alıntı kelimeler ve Yeni alıntı kelimeler diye ikiye ayrılır.

a. Eski Alıntı Kelimeler

Eski Çince alıntı kelimelere Gök Türkçe ve Eski Uygurca metinlerde de rastlayabiliriz. Bundan Çince alıntı kelimelerin tarihinin bin seneden fazla olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

ulu < loñ “ejderha”, pudäg < bi “kalem” + -äg “kitap, mektup”

xuar < xua er “çiçek”, men < mien “un”, behge “boya”, yañnäg... “model” (<model + näg).

Fakat pek çok kelimenin tarihinin bu kadar uzun olduğunu anlamak zordur. Bu kelimeler, ses ve anlam bakımından Yeni Çince ile aynıdır. Alıntı kelimelerin çoğu temel kelimelerdir. Kelime türü bakımından isim en fazla, sonra ise sırasıyla sıfat, fiil, zarf, miktarlar gelir. Pek çok kelime Çince kelimelere Türkçe eklerin eklenmesiyle yapılmıştır. Meselâ:

İsim:

bier “yorgan”, goco “kenar”, darän “hazretleri, beyefendi”, gän “nesil, kök”,

koñär “boş zaman”, cazhu “veli, sahip”, puto “üzüm”, say~sey “sebze”,

ça “çay”, xay~qay “ayak kabı”, co “köprü” <çiao,

Sıfat:

dancin “yaman” < dañcin “muhtem, önemli”, dodan “kaba dayı” <dao dan ,
loşi “uslu”, gue “acayıp, garip”, keñ “geniş” < kuan, şaň “güzel kokulu”, şişin “titiz”,
zheñ “bütün, tüm”.

Fiil:

dala- “dokumak”, **duela (duelo)**, şe- “teşekkür etmek”, cinne- “sunmak, vermek (içki)”, guela- “bükülmek, burkulmak”, pile-“çıkarmak, atmak”, yile- “beraberinde götürmek, yanına almak”.

Zarf:

cañ “demin” < gañ, guañ “ancak, sadece”, şotin “yavaş yavaş” < şiao tiñ, şen “önce”, yiçi “birlikte, beraber”.

Miktar:

ceñ “yarım kilo”, liañ “giram”, şeñ “litre”, xur “defa”, sun “sante metre”.

Yardımcı Kelimeler:

ba (emir isteği bildiren bir ektir).

B. Yakın Çağ Alıntı Kelimeler

Yakın çağdaki alıntı kelimeler genellikle son yüz yıl içerisinde özellikle 1949 yılından sonra alınmış kelimelerdir. Bu kelimelerin çoğu, siyasi ekonomi askeri ve kültürel kavramları bildiren terimlerdir. Bunların dışında çok az sayıda fiil ve sıfatlar da vardır. Meselâ:

İsimler:

guoca “devlet”, goñçandañ “komunist parti”, cuşi “reis”, şuci “sekreter”, zoñli “başbakan”, debio “vekil”, goñçañ “fabrika”, yiñhañ “banka”, şeñçan “üretim”, cihua “pilan”, zoñsiliñ “baş komutan”, zadan “bomba”, tankä “tank”, şueni “çimento”, sulio “naylon”, feiji “uçak”, xuochä “tren”, çiçä “araba”, şueşo “okul”, suansu “matematik”, gañbi “kalem”, loşi “öğretmen”, bozhi “gazete”, dienyiñ “film”, biñgan “bisküvi”, şiyifen “çamaşır tozu”, xusi “hemşire”, febiñ “akciğer hastalığı”.

Fiil:

şuancüla- “seçim yapmak”, kexuela- “toplantı yapmak”, piyoañna- “takdir etmek”, pipiñna- “tankit etmek”, ciefañna- “kurtarmak”, zhänşäla- “inşa etmek”.

Sıfat:

cici “aktip”, şoci “pasif”, zhuguan “objektip”, guañoñ “şerefli”, veda “ulu”, şenjin “örnek”.

5. Diğer Dillerden Alınan Kelimeler:

Batı Sarı Uygurca’da az sayıda Arapça, Farsça ve Sanskritçe kelimeler de vardır. Meselâ:

sat “saat” (Arapça), marcan “mercan” (Arapça), can “can” (Farsça), çambär “çember” (Farsça) erdane “kıymetli değerli” (Sanskiritçe).

6. Batı Sarı Uygurcaya Özgü Kelimeler:

Batı Sarı Uygurca’daki pek çok kelimenin hangi dilden geldiği bilinmemektedir. Bu tip kelimeleri etimoloji bakımından incelemek lazım. Mesela:

B.Sarı Uygurca	Y.Uygurca	Moğolca	D.Sarı Uygurca	T.Türkçe
mahGe	botilaq	bätäg,	bätägän	deve yavrusu
zhaläg	qamça	tafo:r	muna:	kamça
per-	urmaq	çoxäx	xoG	vur-
qun-	bulimaq	bola:x	belela:ş	soyguncu
kur	semiz	targan	tarGan	şişman

Bu kelimeler başka dillerden gelmiş olabilir, ama Çin’deki Moğol ve Türk dillerinin kendine özgü kelimeleridir.